

*****

قوت استدلال و اقناع و وجدان و عقل

*****

بسیاری از مکتبها و مذاهب جهان ، یاصرفاً روی پایه‌های تعقل و استدلالهای خشک ، استوارند و با وجدان و عواطف انسانی سروکاری ندارند ، و یابرعکس ، تنها جنبهٔ عاطفی و احساسی بنخود گرفته ، پای استدلالیان را چوبین ، و پای چوبین را برای کاخ بساطت عتیده و مرام ، سخت بی‌تمکین و سست ، میدانند و معتقدند : تنه‌اراه برای وصول بیک مرام صحیح و دریافت حقائق آفرینش «اشراق» و تجلیات از عالم بالا است !!

بدیهی است که هیچکدام از این دو طریق ، بطور جداگانه برای همهٔ افراد ، نه اطمینان بخش است و نه کافی و مقصور ، نه بهمه کسی میتوان گفت : کور و کور شو تا حقیقت رابه بینی ۱ ، و نه هر کس قابلیت درک استدلالهای عقلی و فلسفی را دارد .

درست است آنها که بر توی از رخ ساقی دردیشان افتاده و سروشی از غیب میشوند ، حقائق را آنطور که هست می‌بایند اما کجا هر دلی چنین شایستگی را دارد و از کجا هر آوازی سروش غیبی باشد ۱۹

بنابراین بهترین مکتب و آئین ، آنست که هم دارای منطقی قوی و نیرومند ، و هم از لحاظ احساس و وجدان ، آرامش بخش و قانع کننده باشد ، تنه‌اراین صورت است که سکوت ظاهر با سکون باطن جمع شده نزاع میان ادراک و احساس ، عقل و دل از بین خواهد رفت .
اسلام آئین عقل و عاطفه .

اسلام آئین جامعی است که قوت استدلال را با اقناع وجدان ، تسلیم عقل را با تسلیم روح ، باهم درآمیخته است .

گاهی آنچنان منطقی و اصولی استدلال میکنند که انکار آن غیر مقدور است و گاهی هم بقدری عاطفی و احساسی سخن میگویند که سراپای وجود آدمی یکپارچه ایمان میشود .

آنجا که از یکتائی خدا سخن می‌گوید و نظام هستی و یکنواختی آفرینش را شاهد آن قرار میدهد ، از مشرکان و کسانی که منکر توحیدند ، طلب برهان و دلیل آشکار می‌نماید

«لَوْ كَان فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا . أَمْ إِن تَأْخُذُوا مِنْ دُونِ آلِهَةٍ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ

یعنی: اگر در آسمان و زمین خدایانی جز خدای یکتا بود، نظام آفرینش بهم می خورد...
 آیا خدایانی جز او اتخاذ نموده اند بگو دلیل خود را بیاورید. (سوره انبیاء آیه ۲۲ - ۲۴)
 و نیز آنجا که از افکار غرورآمیز یهود و نصارا که تنها خود را شایسته رفتن به بهشت میدانند نکوهش میکند از آنها برای اثبات چنین طرز تفکری درخواست دلیل و برهان مینماید
**«وقالوا لن يدخل الجنة الا من كان هودا او نصارى تلك امانتهم قل هاتوا
 برهانکم ان کنتم صادقین یعنی: و گفتند هرگز کسی به بهشت نمی رود مگر آنکه یهودی
 یا نصرانی باشد، این آرزوهای آنها است بگو برهان خود را بیاورید اگر راستگویانید
 (سوره بقره آیه ۱۱۱)»**

اسلام، هیچگاه نمیخواهد نظرات خود را به مردم تحمیل کند، تحمیل عقیده از نظر اسلام
 زشت و نادرست است و وظیفه پیامبر اسلام و مؤمنین اینست که حقیقت این دین را با منطق و استدلال
 روشن و روی اصول خیرخواهی و انسان دوستی تشریح کنند و مردم را بسوی آن بخوانند: «مردم
 را بسوی خدا با حکمت و پندهای نیکو دعوت بنما»، «و با مخالفان به طریقی که نیکوتر است
 مجادله کن (۱)»

بدیهی است دعوت و مناظره ای که بر اساس منطق و اقناع و جدان نباشد و با ارباب و تهدید
 و تعصبات نابجای دینی و یا تبعیت کورکورانه و بی قید و شرط همراه باشد، چنین دعوت و
 مناظره ای بجای آنکه مردم را از انحراف فکری و مذهبی نجات بخشد، روح دشمنی و کینه توزی
 و بره صفتی را زیادتر میکند و لذا اسلام برای همیشه این راه را ترک گفته است.

اسلام دین یقین است نه گمان و تقلید
 هرگاه آدمی بخواهد در میان این همه مکتبها و آئینها با همه اختلافات اساسی که با هم دارند،
 طریقه ای را بمنوان آئین زندگی انتخاب کند که هم با واقع مطابق بوده و هم سعادت بخش باشد،
 ناگزیر بایستی مذهبی را برگزیند که هم یقین به اصالت و درستی آن داشته و هم مقتضای دلیل و
 برهان باشد و گرنه بجای آنکه موصل بحق باشد گمراه کننده است و بجای آنکه سعادت بخش
 باشد بدبخت کننده خواهد بود،

روی همین اصل است که اسلام مردم را از پیروی گمان و اوهام و تقلیدهای کورکورانه و
 خواهشهای نفسانی بر حذر داشته است و جز پیروی از علم و یقین و حجت و برهان را اصولی و
 صحیح نمیداند.

۱ - ادعای سبیل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتي هي احسن ان ربك
 هو اعلم بمن ضل عن سبيله وهو اعلم بالمهتدين (سوره نحل آیه ۱۲۵)

قرآن مجید ، در این باره به پیامبر اکرم چنین دستور می دهد : «واگرازیبشتر آنان که در زمین هستند پیروی کنی ترا از راه خدا گمراه میکنند ، آنان جز از حدس و گمان پیروی نمیکنند (۱)».

اسلام مردم را از بره صفتی و تقلید کورکورانه از این و آن که باعث انحراف از حقیقت میگردد ، شدیداً بر حذر میدارد :

«هنگامیکه به آنها گفته میشود : آنچه را که خدامقرر فرموده پیروی ننمایید ، میگویند : خیر ، فقط آنچه را که از پدرانمان دریافته ایم ، پیروی میکنیم ، اگر چه پدرانمان هیچ نفهمند و راه بجائی نبرند ۱۶ ، ۱۷ (۲)»

اسلام ، فقط یکنوع از تربیت را که همان پیروی جاهل دیک فن از دانشمندان و کارشناسان مورد اعتماد همان فن باشد که خود یک امر فطری است و نظام اجتماعی نیز وابسته به آنست مجاز شناخته و صحیح میدانند :

« از کسانی که از شما مزی نمیخواهند و خود ، راه سعادت را یافته اند ، پیروی کنید» (۳) اسلام بطور کلی از پیمودن راهی که بر اساس دانش و معرفت نباشد جلوگیری می کند : « چیزی را که درباره آن علم نداری پیروی مکن که گوش و چشم دل همه اینها باز خواست شد نیست» (۴)

اسلام ، در برابر این روشهای غلط (پیروی از گمان ، هوسها ، تقلید کورکورانه) تنها یک راه را اصولی و درست میداند و آن اینکه با بررسی همه جانبه ، بهترین راه را انتخاب نماید : « به بندگانم ، آنها که همه گونه حرفها را می شنوند و در میان آنها نیکوترین آنها را انتخاب میکنند ! بشارت بده اینان کسانی هستند که از ناحیه خدا هدایت یافتند و اینان خردمندانند» (۵)

۱ - وان تطع اکثر من فی الارض یضلوك عن سبیل الله ان یتبعون الا الظن وان هم الا - یخرون (سوره انعام آیه ۱۱۶)

۲ - واذقیل لهم اتبعوا ما انزل الله قالوا بل نتبع ما فینا علیه ابائنا اولوکان آبائهم لا یعقلون شیئاً ولا یهتدون (بقره آیه ۱۷۰)

۳ - اتبعوا من لا یستلکم علیه اجر او هم مهتدون (سوره یس آیه ۲۱)

۴ - ولاتتفمالمیسلك به علم ان السمع والبصر والفؤاد کل اولئك کان عنه مسؤلاً (سوره اسراء آیه ۳۶)

۵ - فیشرعباد الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه اولئك الذین هدیهم الله واولئک هم اولو الالباب (سوره زمر آیه ۱۸)

بزرگترین عامل پیشرفت

باتوجه به مطالب یادشده این حقیقت برای هر محقق منصفی روشن خواهد بود که: اسلام با عرضه داشتن واقعیت دین بر اساس منطق و استدلال ، و دور بودن از هر نوع تحمیل عقیده و راههای نادرست پیروی از گمان و تقلید کورکورانه ، پیش از همه چیز ، کشور افکار و عقول مردم را فتح میکند و اعتقاد راسخ مبنی بر اصالت این دین در آنها پدید می آورد آنگاه این طرز تفکر آنها را وادار به فداکاری و از خود گذشتگی در راه پیشبرد اهداف عالی این آئین خواهد نمود .

بنابراین بزرگترین عامل پیشرفت اسلام ، چه در زمان پیامبر اکرم و چه در عصر ما ، همان «نیرومندی دلائل و براهین این آئین است که وجدان و عقول مردم را قانع و تسخیر میکند؛ و همین امر باعث می شود ، هنگامیکه پیروان مذاهب دیگر ، با حقیقت اسلام و دلائل روشن آن رو برو می شدند ، بی اختیار ایمان می آوردند و جزو پیروان فداکار و واقعی این آئین قرار می گرفتند. و ما در تاریخ و شرح زندگانی تازه مسلمانها ، نمونه های زیادی از این نوع افراد را می یابیم و هم اکنون نیز یکی از عوامل پیشرفت و نفوذ اسلام در میان روشنفکران جهان همین اصل است .

«بر ناردشاه» ی نویسد : من همیشه نسبت به دین محمد (ص) بواسطه خاصیت زنده بودن شگفت آورده ام ، نهایت احترام را داشته ام . بنظر من ، اسلام تنها مذهبی است که: استعداد توافق و تسلط بر حالات گوناگون و صور متنیر زندگی و مواجبه با قرون مختلف را دارد ، من چنین پیش بینی میکنم (و هم اکنون هم آثار آن پدیدار شده است) که ایمان محمد مورد قبول اروپای فردا خواهد بود» (۱)

حقوق خود و دیگران کاملاً آشنا گردد ، و در برخورد های قهری و تصادمهای اشتباهی که منجر به تراحم منافع طرفین میگردد ، به وظیفه خود واقف شود (۱)

ثانیاً - روی يك سلسله اقدامات مفید ؛ و تعیین کیفرهای مخصوص ، به خود کامگی انسان و مرز شناسی، وی خاتمه دهد ، و غیره خود خواهی او را تعدیل نموده ، و اندیشه تجاوز به حقوق و نوامیس دیگران را از مغز او بیرون ببرد .

يك چنین طرح ؛ جز همان قوانین اجتماعی که زیر بنای يك اجتماع انسانی است ؛ چیزی نیست .

اکنون باید دید این طرح عالی که ضامن بقاء نسل انسانی و حفظ زندگی اجتماعی او است ، باید به وسیله چه کسی ریخته گردد؟

۱ - مذاکرات بر ناردشاه و شیخ عبدالملیم صدیقی درباره اسلام و قرآن ص ۷

۱ - معمولاً در کتابهای کلام از آن جمله شرح تجرید علامه ص ۲۱۶ قوانین را از آن نظر لازم و ضروری میدانند که بتوانند به حسن توسعه طلبی و خود کامگی انسان خاتمه دهد در صورتی که یکی از فوائد قانون ، همان تعیین حدود و وظائف افراد (مزیت اول) است و تمنای يك زندگی سعادت مندانه بدون آن میسر نیست .